

ФІЗИЧНА ОСВІТА І СПОРТ

УДК 796.5.035-053.5-056.2/.3]:796.022

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.14808165>

**Використання інноваційного спортивного обладнання при підготовці
учнів з особливими освітніми потребами до спортивно-оздоровчого
туризму**

Товстоп'ятко Федір Федорович

кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри теорії та методики фізичної культури і спорту, Запорізький національний університет, вул. Університетська, 66, м. Запоріжжя, 69600, Україна, <https://orcid.org/0000-0002-4708-5916>

Пиптюк Павло Федорович

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії та методики фізичної культури і спорту, Запорізький національний університет, вул. Університетська, 66, м. Запоріжжя, 69600, Україна, <https://orcid.org/0000-0002-8188-2046>

Орлов Анатолій Анатолійович

доктор філософії PhD, доцент, доцент кафедри теорії та методики фізичної культури і спорту, Запорізький національний університет, вул. Університетська, 66, м. Запоріжжя, 69600, Україна, <https://orcid.org/0000-0003-1044-7191>

Шебеда Анна Романівна

студентка 2 курсу спеціальності «Середня освіта (фізична культура)» кафедри теорії та методики фізичної культури і спорту, Запорізький національний університет, вул. Університетська, 66, м. Запоріжжя, 69600, Україна, <https://orcid.org/0009-0009-7904-8165>

Прийнято: 02.01.2025 | Опубліковано: 13.01.2025

Анотація. У статті розглянуто особливості використання інноваційного спортивного обладнання при підготовці учнів з особливими освітніми потребами до спортивно-оздоровчого туризму. Актуальність дослідження зумовлена тим, що використання інноваційного спортивного обладнання може значно розширити можливості для участі дітей з особливими освітніми потребами у спортивно-оздоровчому туризмі, забезпечуючи їх безпеку та комфорт. Також, правильно організований туризм допомагає позбутися відчуття власної неповноцінності та здійснити інтеграцію в суспільство. Тож, метою статті стало дослідження сутності спортивно-оздоровчого туризму для учнів з особливими освітніми потребами та особливостей його організації засобами інноваційного спортивного обладнання. У процесі дослідження застосовано методи аналізу наукової літератури, порівняння, узагальнення та структуризації даних для формування висновків. Як результат дослідження спочатку було визначено історичні аспекти зародження інклюзивного туризму у світі та в Україні зокрема. Надалі було приділено увагу визначенню сутності інклюзивного туризму. Визначено ознаки туристів з особливими потребами, які можуть стати споживачами інклюзивного туризму. Розкрито сутність основних функцій та форм інклюзивного туризму. Акцентовано увагу на тому, що сучасні підходи до підготовки учнів з особливими освітніми потребами в спортивно-оздоровчому туризмі вимагають впровадження інноваційного спортивного обладнання. З'ясовано, що використання таких підходів сприяє розвитку фізичних і соціальних навичок, які є критично важливим для учнів з особливими освітніми потребами. Охарактеризовано основні види інноваційного спортивного обладнання та визначено переваги його використання при підготовці учнів з особливими освітніми потребами до спортивно-оздоровчого туризму. З'ясовано, що кожен з видів спортивно-оздоровчого туризму має свої

особливості при підготовці учнів з різними порушеннями., відповідно зроблена характеристика цих особливостей. У висновках зазначено, що використання інноваційного спортивного обладнання є ефективним засобом підготовки учнів з особливими освітніми потребами до спортивно-оздоровчого туризму, а завдяки індивідуалізованому підходу та створенню безпечного середовища, можна досягти значних успіхів у розвитку фізичних та когнітивних можливостей дітей з особливими освітніми потребами, сприяючи їхній соціалізації та покращенню якості життя.

***Ключові слова:** інноваційне спортивне обладнання, учні з особливими освітніми потребами, спортивно-оздоровчий туризм, інклюзивний туризм.*

Using innovative sports equipment in preparing students with special educational needs for sports and health tourism

Tovstopyatko Fedir Fedorovych

Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Theory and Methods of Physical Culture and Sports, Zaporizhia National University, 66 Universytetska St., Zaporizhia, 69600, <https://orcid.org/0000-0002-4708-5916>

Pyptiuk Pavlo Fedorovych

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Theory and Methods of Physical Culture and Sports, Zaporizhia National University, 66 Universytetska St., Zaporizhia, 69600, Ukraine, com, <https://orcid.org/0000-0002-8188-2046>

Orlov Anatolii Anatolyovych

Doctor of Philosophy PhD, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Theory and Methods of Physical Culture and Sports, Zaporizhia National University, 66 Universytetska St., Zaporizhia, 69600, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0003-1044-7191>

Shebeda Anna Romanovna

2nd year student of the specialty "Secondary Education (Physical Education)" of the Department of Theory and Methods of Physical Education and Sports, Zaporizhia National University, 66 Universytetska St., Zaporizhia, 69600, <https://orcid.org/0009-0009-7904-8165>

***Abstract.** The article examines the features of using innovative sports equipment in preparing students with special educational needs for sports and health tourism. The relevance of the study is due to the fact that the use of innovative sports equipment can significantly expand the opportunities for children with special educational needs to participate in sports and health tourism, ensuring their safety and comfort. Also, properly organized tourism helps to get rid of the feeling of one's own inferiority and integrate into society. Therefore, the purpose of the article was to study the essence of sports and health tourism for students with special educational needs and the features of its organization using innovative sports equipment. In the process of the study, methods of analyzing scientific literature, comparing, generalizing and structuring data were used to form conclusions. As a result of the study, the historical aspects of the emergence of inclusive tourism in the world and in Ukraine in particular were initially identified. Further, attention was paid to determining the essence of inclusive tourism. The characteristics of tourists with special needs who can become consumers of inclusive tourism are determined. The essence of the main functions and forms of inclusive tourism is revealed. Attention is focused on the fact that modern approaches to training students with special educational needs in sports and recreation tourism*

require the introduction of innovative sports equipment. It is found that the use of such approaches contributes to the development of physical and social skills, which are critically important for students with special educational needs. The main types of innovative sports equipment are characterized and the advantages of its use in training students with special educational needs for sports and recreation tourism are determined. It is found that each type of sports and recreation tourism has its own characteristics in training students with various disorders. Accordingly, a characteristic of these features is made. The conclusions indicate that the use of innovative sports equipment is an effective means of preparing students with special educational needs for sports and health tourism, and thanks to an individualized approach and the creation of a safe environment, significant progress can be achieved in the development of the physical and cognitive abilities of children with special educational needs, contributing to their socialization and improving the quality of life.

Keywords: *innovative sports equipment, students with special educational needs, sports and health tourism, inclusive tourism.*

Постановка проблеми. Спортивно-оздоровчий туризм є ефективним засобом фізичного розвитку та соціалізації дітей. Однак, для учнів з ООП доступ до таких занять часто обмежений через відсутність відповідної інфраструктури та адаптованих методик навчання. Використання інноваційного спортивного обладнання може значно розширити можливості для участі дітей з ООП у спортивно-оздоровчому туризмі, забезпечуючи їх безпеку та комфорт.

Щорічно туристичні подорожі здійснюють десятки мільйонів людей. Це пов'язано з тим, що на сьогоднішній день туризм є одним із найпоширеніших способів відновлення життєвих сил та пізнання навколишнього світу. Важливим питанням є створення однаково рівних можливостей для реалізації права кожної людини на відпочинок. Туристична індустрія постійно розвивається та адаптується до нових умов, які диктує сучасне суспільство. Згідно з підрахунками Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), на сьогодні у

світі проживає понад 1 мільярд людей з інклюзією, що становить майже 15 % населення усієї планети. З них 2,5 млн. регулярно здійснюють туристичні подорожі. Такі показники свідчать про досить великий потенціал ринку туристичних подорожей, який досі залишається недостатньо розвинутим, оскільки існує проблема доступності туристичної інфраструктури для людей з особливими потребами. Для таких людей туризм виступає ключовим способом реабілітації і соціалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема інклюзивного туризму та характерних особливостей його організації вивчалася українськими та іноземними науковцями. Досліджувалися історичні аспекти виникнення та розвитку інклюзивного туризму, специфіка організації, законодавча база та ін. Слід відзначити нормативно-правові основи інклюзивного туризму, що висвітлені в Законі України «Про туризм» [2], «Рекомендаціях по доступному туризму» Всесвітньої туристичної організації [7], «Конвенції про права осіб з інвалідністю» (Конвенції про права інвалідів) Організації Об'єднаних Націй [8] та праці окремих науковців, зокрема: С. Бобрової, І. Макарової, Н. Борисенко-Клепач, Є. Конанової, М. Сварника, Я. Грибальського, Є. Сигиди, Ю. Хруща та інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Тема використання інноваційного спортивного обладнання при підготовці учнів з особливими освітніми потребами до спортивно-оздоровчого туризму є дуже актуальною в наш час, адже створення умов для занять спортивно-оздоровчим туризмом дітям з ООП не є особливо популярним в нашій країні. Мало хто акцентує увагу на «особливих дітях». Правильно організований туризм допомагає позбутися відчуття власної неповноцінності та здійснити інтеграцію в суспільство. Тому, дослідження туризму для людей з обмеженими можливостями та умов його організації є актуальним питанням.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження сутності спортивно-оздоровчого туризму для учнів з ООП та особливостей його організації засобами інноваційного спортивного обладнання.

Завдання статті:

1. Визначити сутність інклюзивного туризму.
2. Охарактеризувати інноваційне спортивне обладнання для занять спортивно-оздоровчим туризмом учнями з ООП.
3. Виокремити особливості при підготовці учнів з різними порушеннями.

Виклад основного матеріалу дослідження. Здійснення масових туристичних подорожей людьми з обмеженими можливостями було розпочато в кінці 50-х – на початку 60-х років ХХ століття. Саме в цей період відбулося визнання людей з інвалідністю повноправними членами суспільства та розпочався процес залучення таких осіб до усіх галузей життя суспільства і в тому числі до відпочинку в формі здійснення туристичних подорожей [1].

У головному нормативно-правовому документі, яким здійснюється регулювання у туристичній галузі України, Законі України «Про туризм», не зазначено визначення інклюзивного туризму. Натомість, стаття 6 ЗУ «Про туризм» визначає необхідність здійснення державної політики у галузі туризму, шляхом встановлення пільг для осіб з інвалідністю, людей похилого віку, дітей, молоді та малозабезпечених категорій осіб з метою створення доступності туристичних та екскурсійних послуг» [2].

Всесвітня туристична організація визначає інклюзивний туризм, як форму туризму, в якому всі мандрівники можуть користуватися туристичними послугами на рівних умовах з іншими без будь-яких обмежень не втрачаючи відчуття повноцінності. Зокрема, варто зазначити, що такі туристи мають особливі потреби в доступності. Це може бути доступність в пересуванні, візуальна і слухова доступність. Доступність – це однаково рівний доступ до інфраструктури, транспорту, інформації та зв'язку [3].

Основа концептуальної системи інклюзивного туризму будується на принципах, які були сформульовані і реалізовані Роном Мейсоном і його колегами з Державного Університету Північної Кароліни більше 30 років тому:

1. Паритет і досяжність використання.
2. Гнучкість використання.
3. Простота і інтуїтивність використання.
4. Доступність інформації.
5. Лояльність до помилок.
6. Незначні фізичні зусилля.
7. Наявність потрібних розмірів, місць та простору [4].

Для визначення туризму, орієнтовного на людей з особливими потребами в Україні найчастіше використовують терміни «адаптивний туризм», «туризм неповносправних», «туризм для осіб з інвалідністю», «туризм для осіб з особливими потребами» [5].

В зарубіжній літературі крім терміну «інклюзивний туризм» можна зустріти й інші поняття, які позначають туризм для людей з обмеженими можливостями:

- туризм, доступний для всіх;
- адаптивний туризм;
- туризм без бар'єрів.

У більшості міжнародно-правових актів використовується термін «туризм, доступний для всіх». Основою для здійснення такого туризму є надання однаково рівного доступу до об'єктів інфраструктури для всіх категорій громадян, в тому числі осіб з різними формами інвалідності, літніх людей, батьків з дитячими колясками.

Генеральний секретар Всесвітньої туристичної організації (ЮНВТО) Талеб Рефаї відмітив, що «доступний туризм потрібний не тільки людям з особливими потребами, а є корисним для всіх без виключення подорожуючих». Він визначає доступність, як центральний елемент будь-якої соціально-

відповідальної і стійкої політики в галузі туризму. На його думку, це неодмінна умова дотримання прав людини і виняткова можливість для бізнесу.

Туристом з особливими потребами є особа, яка має порушення здоров'я з розладом функцій організму, обумовлене захворюваннями, наслідками травм або дефектами розвитку, що призводить до обмеження життєдіяльності і внаслідок цього потребує особливої уваги з боку працівників підприємств туризму і гостинності [6].

Люди з обмеженими можливостями мають різні відхилення, різний соціальний статус та різну вікову категорію. Реабілітація та інтеграція таких осіб в суспільство є утрудненою і вимагає націленої державної політики та уваги соціуму зокрема.

На туристичних ринках країн з високим рівнем соціально-економічного розвитку відбувається створення безбар'єрного простору, яке передбачає розробку специфічних туристичних програм та залучення туристів з особливими потребами.

Інклюзивний туризм дає можливість долучити до здійснення туристичної діяльності будь-кого, незважаючи на фізичні можливості і дозволити подорожуючому на підставі особистих інтересів обрати країну, вид туризму, а також рівень сервісних можливостей приймаючої сторони [6].

Люди з особливими потребами є специфічною категорією споживачів, організація туристичних послуг для яких передбачає обов'язкове врахування не лише побажань подорожуючого до обраного туру, але і його медичних показань, фізичних можливостей та, при необхідності, можливості забезпечити належне медичне обслуговування.

Інклюзивний туризм виконує ряд різних функцій, чим визначається його соціальна значимість: освітня, виховна, спортивна, оздоровча та інші. Освітня функція дозволяє отримати нові знання та вміння. Виховна формує почуття єднання, спільності з іншими туристами. Спортивна функція забезпечує

відновлення та підтримку фізичних сил. Оздоровча функція уособлює сприятливий вплив навколишнього середовища на людський організм [6].

Основними формами організації інклюзивного туризму, як показує міжнародна практика, є:

- самостійна мандрівка людини з інклюзією;
- з залученням супроводжуючих, які є членами сім'ї, друзями чи опікунами;
- з залученням супроводжуючих осіб, що є волонтерами, або отримують оплату від благодійних організацій;
- подорож з людиною, залученою в якості супроводжуючого за рахунок зменшеної ціни на тур (зазвичай, це студенти або молодь віком 19-24 років, з обмеженими фінансовими можливостями).

Сучасні підходи до підготовки учнів з особливими освітніми потребами в спортивно-оздоровчому туризмі вимагають впровадження інноваційного спортивного обладнання. Це обладнання включає адаптовані засоби, які забезпечують безпечне та комфортне заняття спортом. Важливими аспектами є:

- індивідуалізація тренувального процесу (використання технологій для створення персоналізованих програм навчання);
- адаптація обладнання (спеціально розроблені інструменти, що враховують фізичні обмеження учнів);
- психологічна підтримка (інноваційні методики для покращення соціальної інтеграції та мотивації) [6; 9; 10].

Застосування таких підходів сприяє розвитку фізичних і соціальних навичок, що є критично важливим для учнів з особливими освітніми потребами [6; 9; 10].

Аналізуючи інноваційне спортивне обладнання можна стверджувати, що сучасний ринок пропонує широкий вибір інноваційного спортивного обладнання, яке може бути використано для підготовки учнів з ООП до спортивно-оздоровчого туризму. До таких видів обладнання належать:

1. Адаптовані тренажери – тренажери з регульованим рівнем навантаження, що дозволяють враховувати індивідуальні фізичні можливості дітей з ООП).

2. Компенсаційні пристрої – пристрої, що допомагають компенсувати обмежені рухові функції (наприклад, ходунки, ортези).

3. Системи віртуальної реальності (VR) – VR-технології дозволяють створювати імітацію різних туристичних маршрутів та умов, що сприяє розвитку навичок орієнтування та подолання перешкод.

4. Інтерактивні ігрові комплекси – ігрові комплекси з сенсорною системою, що стимулюють розвиток координації, рівноваги та інших важливих навичок.

5. Спеціальні спортивні снаряди – м'ячі, ракетки, лижі та інше обладнання з адаптованими розмірами та вагою.

Використання інноваційного спортивного обладнання має бути індивідуалізованим та враховувати специфіку ООП кожної дитини. Необхідно розробляти індивідуальні програми тренувань, що враховують фізичні можливості, психологічні особливості та рівень розвитку кожного учня. Важливо створити безпечне та комфортабельне середовище для навчання, забезпечуючи постійний контроль та підтримку з боку інструктора.

Переваги використання інноваційного обладнання:

- підвищення мотивації (інноваційне обладнання робить процес навчання більш цікавим та захоплюючим, що підвищує мотивацію учнів з ООП);
- розвиток різних навичок (завдяки різноманітності обладнання, можна розвивати різні фізичні та когнітивні навички);
- покращення фізичного стану (регулярні заняття зі спортом сприяють покращенню фізичного стану та здоров'я дітей з ООП);
- соціалізація (участь у групових заняттях сприяє соціалізації та розвитку комунікативних навичок).

Кожен з видів спортивно-оздоровчого туризму має свої особливості при підготовці учнів з різними порушеннями.

Для підготовки учнів з порушенням зору та слуху до спортивного туризму підходять такі технічні етапи:

1. Орієнтування на місцевості – використання тактильних карт та компасів з вібраційними сигналами.
2. Спеціалізовані тренування – заняття з використанням адаптованого обладнання, яке забезпечує тактильний зворотний зв'язок.
3. Командні вправи – активності, що сприяють розвитку комунікаційних навичок через жестову мову або тактильний контакт.
4. Безпека на маршруті – навчання правилам безпеки за допомогою візуальних і тактильних сигналів.

Ці етапи дозволяють учням ефективно взаємодіяти з оточенням і розвивати необхідні навички для туристичної діяльності.

При організації змагань з техніки пішохідного та гірського туризму в приміщеннях використовуються різні технічні етапи, які включають:

1. Навісна переправа – учасники долають переправу через «річку» або «яр», використовуючи мотузки для самострахування.
2. Переправа по колоді – команди проходять по колоді з обов'язковим використанням супроводжуючої мотузки.
3. Підйом по вертикальних перилах – учасники піднімаються за допомогою спеціального обладнання (вантажні петлі, контрольні лінії).
4. Траверс – рух по горизонтальній або похилій поверхні з використанням суддівських поручнів.
5. Спуск по схилу – учасники спускаються з використанням страховки та спеціальних прийомів.

Ці етапи забезпечують безпеку та розвиток технічних навичок учасників під час змагань.

Висновки. Туризм для осіб з інклюзією є досить широким поняттям, яке включає в себе різні види туризму і який передбачає обов'язкову наявність в туристичній інфраструктурі відповідних зручностей для маломобільних груп

населення. Інклюзивний туризм для осіб з обмеженими можливостями можна вважати новою інтеграційною формою туристичної індустрії.

Туризм для осіб з інклюзією виконує ряд різних функцій: освітню, виховну, спортивну, оздоровчу тощо, чим визначається його соціальна значимість. Для створення доступної та зручної обстановки для людей з особливими потребами система туристичних послуг повинна включати відповідно підготовлену інфраструктуру, транспорт, а також інші побутові зручності.

Використання інноваційного спортивного обладнання є ефективним засобом підготовки учнів з ООП до спортивно-оздоровчого туризму. Завдяки індивідуалізованому підходу та створенню безпечного середовища, можна досягти значних успіхів у розвитку фізичних та когнітивних можливостей дітей з ООП, сприяючи їхній соціалізації та покращенню якості життя. Однак, важливо пам'ятати про необхідність професійного підходу до вибору та застосування обладнання, а також про постійний моніторинг стану здоров'я учнів.

Адаптація спортивного ігрового залу для занять спортивним туризмом цілком можлива, але вимагає ретельного планування та врахування всіх обмежень. Використання мобільного та багатофункціонального обладнання, а також творчий підхід інструктора дозволять створити ефективне та безпечне навчальне середовище. Головне – забезпечити безпеку учнів та розвивати їхні навички поступово, враховуючи індивідуальні можливості.

Список використаних джерел

1. Сварник М.Г., Грибальський Я.І. Посібник з активного відпочинку та туризму для неповносправних. Львів : Товариство «Зелений Хрест», 2015. 150 с.
2. Закон України «Про туризм». URL: <https://surl.li/hgrysg> (дата звернення: 24.01.2024).
3. UN Tourism. URL: <https://www.unwto.org/> (дата звернення: 24.01.2024).

4. International Displacement Monitoring Center. Latest IDP numbers bycountry. URL: <https://surl.li/udzwuu> (дата звернення: 24.01.2024).
5. Хрущ Ю.М. Туризм для інвалідів: сучасні підходи до визначення поняття. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Географічні науки*. Херсон, 2017. № 6. С. 206-211.
6. Резніченко І.Г. Інклюзивний туризм : навч.-метод. посіб. Умань : Візаві, 2023. 204 с.
7. Рекомендації по доступному туризму на основі резолюції A/RES/637(XX) Генеральної Асамблеї ЮНВТО, 2013. URL: <https://surl.li/qsunkxi> (дата звернення: 24.01.2024).
8. Конвенція про права осіб з інвалідністю. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text (дата звернення: 24.01.2024).
9. Інноваційні та інформаційні технології у фізичній культурі, спорті, фізичній терапії та ерготерапії. URL: <https://surl.li/xklgfu> (дата звернення: 24.01.2024).
10. Спортивно-оздоровчий туризм як компонент рекреаційної діяльності людини. URL: <https://surl.li/nieizg> (дата звернення: 24.01.2024).
11. Бабенцова О.С., Вербовета В.В., Курілович К.В., Сліпченко В.Р. Доступність спортивних центрів для людей з інвалідністю та маломобільних груп населення. *Modern problems of science, education and society : the 6th International scientific and practical conference*. Київ, 2023. С. 235-241.
12. Дубовецька Д.С. Фізкультурно-спортивна діяльність як фактор формування шкільних фізкультурно-спортивних споруд. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*. 2013. Випуск 32. С. 405-409.
13. Швець В.В., Прилипко Т.В., Шамраєва О.О. Модернізація фізкультурно-спортивних комплексів. *Сучасні технології, матеріали і конструкції в будівництві*. 2016. № 2. С. 50-54.

14. Плоский В.О., Філатова Т.О. Особливості функціональної організації приміщень багатофункціонального спорткомплексу. *Проблеми розвитку міського середовища*. 2012. № 7. С. 200-205.

15. Осадча О. Значення екологічних факторів у підтриманні сталого розвитку спортивних споруд міста. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2023. № 2. С. 53-56.